

Uitleg en verkondiging voor zondag 28 juni 2020

Wijkgemeente Osdorp-Sloten

ds. Martijn van Leerdam

Inleiding

Waarover men niet kan spreken, daarover moet men zwijgen.

Met die uitspraak werd de jonge Ludwig Wittgenstein beroemd. Hij werd één van de beroemdste filosofen van de 20e eeuw. En hoewel deze Wittgenstein later in zijn leven omzichtig terugkwam op die toch wat benauwde uitspraak, wordt hij nog altijd veel geciteerd.

Waarover men niet kan spreken, daarover moet men zwijgen.

Beste luisteraar, u luistert naar een uitzending van de kerk, en dus luistert u naar een dominee, niet naar een filosoof. Zwijgen is iets, waar de meeste dominees niet zo goed in zijn. Mijn beroepsgroep kent u vooral van preken en verhalen, van artikelen in de kerkbladen en uitvoerige commentaren op de tijd.

Toch moet ik bekennen dat ik weleens met stomheid geslagen ben. Er gebeurt in de wereld zoveel absurds en verschrikkelijks, dat ik er maar al te vaak geen antwoord op heb. Ik kan talloze voorbeelden noemen, maar ik licht er één uit, een voorbeeld van wat ik bedoel.

Inmiddels ben ik tien jaar dominee, maar in de jaren vóór ik dominee was, liep ik stage op een paar verschillende plekken in het land. Eenmaal werd ik door mijn stagebegeleider afgezet bij een man, met wie ik maar eens moest gaan praten. Daar kon ik wat van opsteken, moet mijn stagebegeleider hebben gedacht.

Het begon al bij de deur, toen ik de goede man de hand schudde. Ik moest me bedwingen om niet meteen naar zijn hand te staren. Want wat ik vast had was geen hand met vijf vingers, maar alleen een duim en een wijsvinger.

Dat was nog maar een kleinigheid. Want in een klein uur tijd vertelde de man niet alleen over het machine-ongeluk met zijn hand, maar ook over zijn overleden vrouw, zijn twee gestorven kinderen, zijn geknakte carrière en zijn moeilijke jeugd. Ik was verbijsterd over wat hij allemaal voor ellende had meegemaakt.

Maar het meest verbazend was niet zijn grote tegenspoed. Het meest verbazend was ook niet dat er af en toe tranen over zijn gezicht liepen. Het meest verbazend van het hele gesprek, en de reden dat ik dat kleine uur in mijn stagetijd, inmiddels bijna 15 jaar geleden, nooit zal vergeten, is dat de man dat alles vertelde met liefde in zijn hart en een glimlach op zijn gezicht.

Ik heb sindsdien veel mensen gezien die, net zoals ik soms, met stomheid geslagen zijn. Zij wagen zich maar niet meer aan een overkoepelend verhaal, over hun leven en de diepere betekenis daarvan. Want wie kan dat allemaal nog recht praten? En ik vraag me nog steeds weleens af hoe de goede man bij wie ik toen op bezoek was dat in hemelsnaam kon: te leven

van de liefde, en te lachen om het goede, terwijl hij zoveel verschrikkelijk moeilijke dingen had meegemaakt.

Gloria

In de bijbel lezen we uit psalm 96. Het is een glorialied: een lied van Gods eer. Er is weinig over de context van dit lied bekend.

Er is één ding dat zeker is, en dat is dat de moeilijkheden van de bijbelse tijd niet kleiner waren dan die van ons. Iedereen die iets weet van de bijbelse geschiedenis heeft weleens gehoord van de Babylonische ballingschap. Van de vernietiging van de tempel. Van de vele oorlogen waar Israël in verzeild is geraakt, met buurlanden, wereldmachten, en burgeroorlogen ook.

Iedereen die de bijbel weleens overdwars doorgenomen heeft, kent de verhalen van hongersnood, droogtes, waterrampen, koningen die hun macht misbruiken, mannen die vrouwen overheersen, rijken die armen uitknijpen, en ga zo maar door. Zelfs profeten en koningen die in Gods naam optreden gebruiken soms geweld, en God zelf laat zich ook al niet onbetuigd.

Toch is deze psalm een glorialied, een lied dat zingt van Gods eer. Een lied van blijdschap en dankbaarheid.

Het wonderlijke is niet dat de bijbel vol staat van verhalen over ellende en geweld. Ook onze moderne samenleving, met al zijn vangnetten en hulppakketten, met al zijn veiligheidsvoorschriften en coronamaatregelen, komt daar niet onderuit. Ook in onze tijd krijgen we te maken met angst voor de dood, en pijn, eenzaamheid, verdriet.

Het wonderlijke is dat er ondanks dat nog altijd mensen zijn die er voor anderen zijn. Mensen die zich inspannen voor een hoger doel en voorbij kunnen zien aan het alledaagse gedoe. Mensen die God dienen, zonder er zelf beter van te worden – en soms zelfs zonder het zelf te weten.

Het is levenskunst, die hier in de bijbel beschreven staat. Te kunnen zingen te midden van je verdriet. Dankbaar te kunnen zijn, ook al heb je het nog zo voor je kiezen gehad.

Die houding is misschien niet altijd zo gemakkelijk. Het moet je in zekere zin ook maar gegeven worden. Mensen die huilen en wanhopig zijn, mensen die dichtklappen en geen woord meer kunnen uitbrengen: je kunt ze geen ongelijk geven. Het leven is soms ook hopeloos. Dat is geen wonder.

Maar dat dat ándere er is: geloof, hoop, en liefde, te midden van de kwetsbaarheid. Dat mensen nog altijd kunnen zingen van de gloria. Dat is het werkelijke wonder van het bestaan.

Dat is het grootste geschenk. En de ogenblikken waarop wij dat kunnen zien. Al is het maar soms, even, een moment. Dat is, wat mij betreft, de kern van ons geloof. Dat wij zoeken om dat te doen, ook al zijn we soms nog zo stil.

De kerk

Beste luisteraar, ook vandaag spreek ik u toe vanuit een nog behoorlijk lege kerk, hoewel we binnenkort weer wat verder open zullen gaan.

Ik kan dan ook niet zien hoe scherp u nog bent en of u het nog een beetje kunt volgen allemaal. Daar ga ik maar vanuit. Dus neem nog even plaats op het puntje van uw stoel. Dan zeg ik nog een woord over de kerk.

Over de kerk weten we soms ook niet zoveel meer te zeggen. Vroeger was het allemaal beter, toch? Of nou ja, misschien niet beter, maar dan toch wel: beter bezet. Gezelliger. Toen het nog normaal was om naar de kerk te gaan.

Het wonderlijke aan de kerk van vandaag is dan ook niet dat het af en toe stil en een beetje treurig is. Het wonderlijke is ook niet dat de populariteit van de kerk al sinds de jaren '60 tanende is. Dat weten we allemaal, en het is niks nieuws onder de zon, want tijden komen en gaan, en wie de geschiedenis van de kerk kent, weet dat er naast mooie hoogtepunten ook heel wat zware dieptepunten zijn geweest. Die golfbeweging hoort er nu eenmaal bij.

Het wonderlijke is, dat we er nog altijd zijn. En dat we nog altijd kunnen zingen van Gods eer.

Ook al moet dat dan een beetje geïmproviseerd, in deze rare coronatijd.

Eén of twee keer per jaar komen mijn vrouw en ik in een abdij. Het is een rooms-katholieke abdij in Vlaanderen, van de Norbertijnen, de abdij van Tongerlo. De broeders van deze abdij zitten er al vanaf het jaar 1130. Laat dat even op u inwerken: vanaf het jaar 1130. Dat is op de kop af 890 jaar.

U snapt dat deze abdij goede en kwade tijden heeft gekend. Inmiddels huizen er nog zo'n 35 norbertijnen in de abdij, en dan nog een paar handjes vol norbertinessen. Dat is niet veel, als je bekijkt hoe groot het complex is. Er zouden wel tien keer zoveel mensen kunnen wonen in de abdij. Die hebben er in goede tijden ook gewoond.

Aan de gastenpater vroegen we eens of hij zich geen zorgen maakt over de toekomst van de abdij. De overgebleven broeders en zusters zijn bijna allemaal bejaard. Wat als er straks niemand meer over is? Hoe moet het dan verder met deze rijke plek?

De gastenpater zuchtte eens diep. 'Amai, weleerwaarde dominé. Tijdens de laatste golf van de pest waren er nog maar 12 paters over op deze plek hè. En tijdens de Franse Revolutie moesten ze allemaal vluchten voor de plundering. Een jaar later zijn ze pas weer teruggekeerd. Dat moet niet zo proper zijn geweest.

Natuurlijk, het ziet er deze dagen ook niet zo proper uit. Maar neemt u maar van mij aan, deze abdij heeft weleens moeilijker tijden gekend. Wij maken ons niet zo druk. Liever zingen wij van Gods eer.'

Tot slot

Waarover men niet kan spreken, daarover moet men zwijgen.

Met die uitspraak werd de jonge Ludwig Wittgenstein bekend, één van de bekendste filosofen van de 20e eeuw.

Later in zijn leven ging hij daar anders over denken. Later in zijn leven schreef Wittgenstein over taalvelden, die betekenisvol zijn, ook als je er op zuiver wetenschappelijk gebied geen kaas van maken kunt. Later ontstond er bij Wittgenstein begrip, voor zaken als religie en kunst, waar hij in zijn jongere leven een broertje dood aan had gehad.

Het is misschien niet zo gek, dat dat begrip pas later in zijn leven kwam. En dat de jonge Wittgenstein dacht dat er uiteindelijk alleen maar zwijgen was. Zijn eerste beroemde werk schreef hij namelijk toen hij werkzaam was als verpleegkundige aan het front, in de Eerste Wereldoorlog. Hij moet daar verschrikkelijke dingen hebben gezien.

Ik kan daar wel inkomen, dat de jonge Wittgenstein het daar moeilijk mee had, en dat hij zich daarom scherp wilde afbakenen van alle onzin en onrechtvaardigheid die er in de wereld is. Daar weten wij immers alles van, in deze tijd van corona, deze tijd van racisme, deze tijd van honger voor de één en volle koelkasten voor de ander, deze tijd van politiegeweld en wantrouwen jegens wetsdienaars die wel het goede voorbeeld geven, deze tijd van populisme, deze tijd van eindeloze scheldkanonnades tegen bestuurders als ze een fout maken, deze tijd van kerken die leeg lopen, deze tijd waarin wij elkaar niet meer mogen omarmen, deze tijd waarin wij niet meer kunnen zingen met elkaar.

Toch leven wij in de gloria. Toch leven wij van Gods eer. En als wij niet samen kunnen zingen, met zijn allen in de kerk, dan zingen we maar alleen. Of dan zingen we maar simultaan. Dan neuriën we maar zachtjes mee. Dan prevelen we thuis ons eigen gloria. Of een kyrië, desnoods.

Waarover men niet kan spreken, daarover moet men zingen.

Dat was een beter aforisme geweest, en ik denk dat de oudere Wittgenstein het heel misschien wel met mij eens was geweest. De schrijvers van de psalmen: die sowieso.

Dus laten we dat doen. Elk met onze eigen stem. Elk op onze eigen wijs. Laat ons leven in de gloria. Ook vandaag. In de naam van de Vader, de Zoon, en de heilige Geest.

Amen.